

Марина Скрипник, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і освіти дорослих ЦППО УМО НАПН України

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ: МОВОЗНАВЧИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТИ¹

Пам'ять має бути пам'яттю серця

Мирослав Попович²

Визначальною інтонацією у головній темі цієї розвідки є проблема культурної пам'яті як однієї з чільних у сучасному суспільному, культурному та освітньому дискурсі. Й невипадковим є вибір епіграфу. Бо виголошену в тематичному випуску часопису «Філософської думки» (Місця пам'яті) (2013, № 6) ідею феномену пам'яті, філософ Мирослав Попович, теоретично обґрунтовуючи як самоорганізацію культурної реальності, розвиває в екзистенційному вимірі та акцентує на кордоцентричному³ характері. Дозволимо процитувати Мирослава Поповича, щоб цілісно осягнути подальшу структуру розвідки. Дослідник підкреслює: «Ідеться не про те, щоб

---

¹ Автор пропонує також Е-презентацію у форматі Е-журналу: <https://issuu.com/ukr66/docs/3>.

² **Мирослав Попович.** *Пам'ять має бути пам'яттю серця* // *Філософська думка.* 2013. № 6. С. 7–8.

³ **Кордоцентризм** (від лат. «cordis — серце) — розуміння дійсності не стільки мисленням («головою»), скільки «серцем» — емоціями, почуттями, внутрішнім, «душею». Український кордоцентризм як концепт створений на основі поняття «філософія серця» і терміна «кордоцентризм». Творцем поняття «філософія серця» є Д. Чижевський, винахідником терміна «кордоцентризм» — О. Кульчицький, автором концепту «український кордоцентризм» — Я. Гнатюк. Український кордоцентризм типологізують за головними філософсько-світоглядними орієнтаціями (креативний, акціональний та інтроспективний).

(<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>)

ми все пам'ятали..... Але мене турбує інше. Як зробити так, щоби у пам'яті не тільки лишилися номер дивізії чи список бійців, а **щоб у пам'яті був біль? Щоб це боліло!** (курсив наш – М.С.). Щоб люди відчували, як було тому писареві. Як це зробити? Я не маю відповіді на це питання. Але я знаю тільки одне: якщо ми будемо просто згадувати про списки чи місця, де відбувалися події, і не будемо відчувати людські долі, які за цим стояли, **не будемо відчувати тієї сльози, яка мусила пролитися над могилою тих людей і не пролилася, то ми пам'яті фактично не матимемо** (курсив наш – М.С.). Ми будемо мати, особливо під час політичних баталій, тільки спекуляцію на людських долях, на людському стражданні. Пам'ять як академічна пам'ять, як пам'ять історика — це радше псевдоісторична пам'ять. **Пам'ять має бути пам'яттю серця** (курсив наш – М.С.)».

Історія – людська діяльність, без якої не лише історія суспільства, а й самого суспільства не існує. Окремі види людської діяльності мають свою історію, специфіку й закономірності. Історія – це система, в якій взаємодіють потоки людської діяльності⁴. Серед численних видів, аспектів, форм, потоків (термін В. Шпака) людської діяльності виокремлюється й мовознавча⁵. У цій статті ми не прагнемо її описати. Акцентуємо на вельми актуальному аспекті – історії українського правопису задля цілісного розуміння проекту Українського правопису (а), місії та ролі освітянина в культурі національній та культурі пам'яті (б).

---

⁴ **Шпак В.** Історія як система взаємодії потоків людської діяльності // *Філософська думка*. – 2008. - № 1. – С.55-65.

⁵ Див.: **Кобилянський Броніслав.** *Короткий огляд історії мовознавства*. К. 1964. Режим доступу: chtyvo.org.ua/authors/Kobylanskyi.../Korotkyi_ohliad_istorii_movoznavstva/; **Бевзенко С. П.** *Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посібник для студ. педінститутів спец. 02.19.00 "Укр. мова і л-ра" / С. П. Бевзенко; ред. Н. В. Леонова. К.: Вища шк.1991. 230 с.*

Мета дослідження: завдяки джерелам «місць пам'яті»⁶ (книги, музейні експонати, архівні джерела) здійснити аналіз історії лінгвоциду української мови та лапідарно обґрунтувати мовознавчий і культурологічний контексти генези українського правопису.

Методи дослідження: вивчення й аналіз лінгвістичної, історичної та культурологічної літератури з досліджуваної проблеми – для обґрунтування періодизації, поглядів дослідників та розкриття вмісту кожного періоду; *історико-генетичний* (аналітично-індуктивний і описовий метод) – для послідовного розкриття властивостей, функцій і змін українського правопису; *історико-системний* – для поглиблення історичних досліджень як з точки зору цілісного охоплення історичної дійсності, яка вивчається, так і з точки зору розкриття внутрішніх механізмів функціонування і розвитку (через єдність суспільно-історичного розвитку: а) одиничного (українська культура); б) особливого (українська мова і правопис); в) загального (світова культура)); *порівняльно-історичний* – для реконструювання в пам'ятках писемності мовних одиниць і порівняння зі східнослов'янськими формами слів.

Структуруємо дослідження так: у першій частині (історична) наводимо факти з історії лінгвоциду української мови; в другій частині (особистісна) зосереджуємо увагу на провідних дослідниках і творцях українського правопису; третю частину (культурологічна) присвячуємо дослідженню українського правопису (*особливе*) в *одиничному* (українська культура) та в *загальному* (світова культура); в четвертій частині (мовознавча) розкриваємо основні зміни Українського правопису (проєкт 2018).

---

⁶ *Місця пам'яті*, пам'ятні місця (фр. *Lieu de mémoire*, нім. *Erinnerungsort*) — термін, запроваджений французьким дослідником П'єром Нора (*Pierre Nora*) на початку 1980-х рр. для позначення місць, символічних об'єктів, з якими певна група людей пов'язує свої спогади, цінності, і де «пам'ять кристалізується і знаходить свій притулок».

Для усвідомлення історії лінгвоциду української мови долучаємо збірник, в якому вміщено документи й матеріали, що стосуються мовної політики радянського керівництва на теренах України: **Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду**. Упорядники: Лариса Масенко, Віктор Кубайчук, Оріся Демська-Кульчицька. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2005. 399 с.

Факти, за якими доля людей і нації.

XVII ст.:

1627 – наказ царя Михайла з подання Московського патріарха Філарета спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» Кирила Ставровецького

1690 – засудження й анафема Собору РПЦ на «Кієвскія Новыя Книги» П. Могили, К. Ставровецького, С. Полоцького, Л. Барановича, А. Радивиловського та ін.

1696 – ухвала Сейму Речі Посполитої про запровадження польської мови в судах і установах Правобережної України.

XVIII ст.:

1720 – указ царя Московії Петра про заборону книгодрукування українською мовою і вилучення українських текстів з церковних книг

1729 – наказ Петра II переписати з української мови на російську мову всі державні постанови й розпорядження.

1731 – вимога імператриці Анни Іванівни вилучити книги старого українського друку, а «науки запроваджувати на власній російській мові». У таємній інструкції правителеві України князю О. Шаховському 1734 р. наказала всіляко перешкоджати українцям одружуватися з поляками та

білорусами, «а побуждать их и искусным образом приводит в свойство с великоросами».

1763 – указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії

1769 – заборона Синоду РПЦ друкувати та використовувати український буквар

1775 – зруйнування Запорізької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях.

1789 – розпорядження Едукаційної комісії Сейму Речі Посполитої про закриття всіх українських шкіл.

XIX ст.:

1804 – за спеціальним царським указом усі україномовні школи були заборонені, що привело до цілковитої деградації українського населення.

1817 – запровадження польської мови в усіх народних школах Західної України

1832 – реорганізація освіти у Правобережній Україні на загальноімперських засадах із переведенням на російську мову навчання.

1847 – розгром Кирило-Мефодієвського товариства й посилення жорстокого переслідування української мови та культури, заборона найкращих творів Шевченка, Куліша, Костомарова та інших.

1859 – міністерством віросповідань та наук Австро-Угорської імперії в Королівстві Галичини та Володимирії і Герцогстві Буковина здійснено спробу замінити українську кириличну азбуку латинською.

1862 – закриття безоплатних недільних українських шкіл для дорослих в підросійській Україні.

1863 – Валуєвський циркуляр про заборону давати цензурний дозвіл на друкування україномовної духовної і популярної освітньої літератури: «ніякої окремої малоросійської мови не було і бути не може».

1864 – прийняття Статуту про початкову школу, за яким навчання має проводитись лише російською мовою.

1869 – запровадження польської мови як офіційної мови освіти й адміністрації Королівства Галичини та Володимирії.

1870 – роз'яснення міністра освіти Російської імперії Д. Толстого про те, що «кінцевою метою освіти всіх іногородців незаперечно повинно бути обрусіння».

1876 – Емський указ Олександра II про заборону друкування та ввозу з-за кордону будь-якої україномовної літератури, а також про заборону українських сценічних вистав і друкування українських текстів під нотами, тобто народних пісень. Вперше оприлюднено у книжці Савченко Ф. «Заборона українства», 1876 року.

1881 – заборона викладання у народних школах та виголошення церковних проповідей українською мовою.

1884 – заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх малоросійських губерніях.

1888 – указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами.

1892 – заборона перекладати книжки з російської мови українською.

1895 – заборона Головного управління в справах друку видавати українські книжки для дітей.

XX ст.:

1908 – через чотири роки після визнання Російською академією наук української мови мовою Сенат оголошує україномовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії.

1910 – закриття за наказом уряду Столипіна всіх українських культурних товариств, видавництв, заборона читання лекцій українською мовою, заборона створення будь-яких неросійських клубів

1911 – постанова VII дворянського з'їзду у Москві про виключно російськомовну освіту й недопущення уживання інших мов у школах Російської імперії

1914 – заборона відзначати 100-річчя Тараса Шевченка; указ Миколи II про скасування української преси.

1914, 1916 – кампанії помосковщення у Західній Україні; заборона українського слова, освіти, церкви.

1919 – більшість білогвардійських газет на півдні Росії «заборонило існування» України.

1922 – проголошення частиною керівництва ЦК РКП(б і ЦК КП(б) У «теорії» боротьби в Україні двох культур – міської (московитської) та селянської (української), в якій перемогти повинна перша.

1924 – закон Польської республіки про обмеження вживання української мови в адміністративних органах, суді, освіті на підвладних полякам українських землях.

1924 – закон Королівства Румунія про зобов'язання всіх «румунів», котрі «загубили материнську мову», надавати освіту дітям лише в румунських школах.

1925 – остаточне закриття українського «таємного» університету у Львові.

1926 – лист Сталіна «Товаришу Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У» з санкцією на боротьбу проти «національного ухилу», початок переслідування діячів «українізації».

1933 – телеграма Сталіна про припинення «українізації».

1933 – скасування в Королівстві Румунія міністерського розпорядження від 31 грудня 1929 р., котрим дозволялися кілька годин української мови на тиждень у школах з більшістю учнів-українців.

1934 – спеціальне розпорядження міністерства виховання Королівства Румунія про звільнення з роботи «за вороже ставлення до держави і румунського народу» всіх українських вчителів, які вимагали повернення до школи української мови.

1938 – постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік й областей», відповідна постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У.

XX ст.:

1947 – операція «Вісла»; розселення частини українців з етнічних українських земель «урозсип» між поляками у Західній Польщі для прискорення їхнього ополячення.

1958 – закріплення у ст. 20 Основ Законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту положення про вільний вибір мови навчання; вивчення усіх мов, крім російської, за бажанням батьків учнів.

1960—1980 – масове закриття українських шкіл у Польській Народній Республіці та Соціалістичній Республіці Румунія.

1970 – наказ про написання дисертацій виключно російською мовою.

1972 – заборона партійними органами відзначати ювілей музею І. Котляревського в Полтаві.

1973 – заборона відзначати ювілей твору І. Котляревського «Енеїда»

1974 – постанова ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», де вперше проголошується створення «нової історичної спільноти – радянського народу», офіційний курс на денаціоналізацію.

1978 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення і викладення російської мови в союзних республіках» («Брежнєвський циркуляр»).

1983 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» («Андроповський указ»), яким зокрема введено виплату 16 % надбавки до платні вчителям російської мови й літератури; директива колегії Міносвіти УРСР «Про додаткові заходи по удосконаленню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах, педагогічних навчальних закладах, дошкільних і позашкільних установах республіки», спрямована на посилення помосковщення.

1984 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи».

1984 – початок в УРСР виплат підвищеної на 15 % зарплатні вчителям російської мови порівняно з вчителями мови української.

1984 – наказ Міністерства культури СРСР про переведення діловодства в усіх музеях Радянського Союзу на російську мову.

1989 – постанова ЦК КПРС про «законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної».

1990 – прийняття Верховною Радою СРСР Закону про мови народів СРСР, де російській мові надавався статус офіційної.

Трагічною сторінкою в історії лінгвоциду української мови є доля творців українського правопису. Посутньо зрозуміти цей аспект допомагає праця *Митрополита Іларіона (Іван Огієнко). Історія української літературної мови*⁷. Для української культури постать самого Івана Огієнка виразна. Побіжно нагадаємо його **надбання для українського мовознавства**: переклад Біблії (працював 1936—1955); переклад Літургії св. Івана Золотоустого з грецької українською; впорядкування в період навчання в аспірантурі Київського університету Святого Володимира (1910 -1914) шести словників навчального, історичного, правописного та термінологічного типів: «Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов», «Словарь ударений в русском языке и правила русского ударения», «Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи», «Словарь общеупотребительных иностранных слов в русском языке», «Орфографический словарь», «Словарь военно-исторических терминов»; створення **десяти заповідей про мову**:

- Мова - то серце народу: гине мова - гине народ.
- Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранить свій народ.
- Літературна мова - то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її.
- Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
- Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
- Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.

---

⁷ *Митрополита Іларіона (Іван Огієнко). Історія української літературної мови*⁷. Р. XVIII. *Історія українського правопису*. К. 2001 (Перше видання Вінніпег — 1949). <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu20.htm>

- Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина - працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
- Стан літературної мови - то ступінь культурного розвою народу.
- Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.
- Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу.

Власне кажучи, дослідники – розробники правопису 1927 р. (як основи проєкту українського правопису 2018 р.) поплавилися своїм життям за переконання. Серед них – *Олекса Синявський* – автор праці «Коротка історія українського правопису»⁸, фактичний редактор остаточного тексту «Українського правопису» (1927), ініціатор укладання словника мови Т. Шевченка, автор підручників і посібників для шкіл, вишів та самоосвіти, що популяризували норми літературної мови. Серед визначних осіб, які найбільше вплинули на розвиток української літературної мови, Ю. Шевельов називає три прізвища: Тарас Шевченко, Борис Грінченко, Олекса Синявський. Останній «вніс у проблеми нормалізації глибоке знання, науковий досвід і методу не тільки відчуття тенденцій розвитку, а й розуміння їх»⁹ Олекса Синявський 4 серпня 1937 р. заарештований. 23 жовтня 1937 р. засуджений до розстрілу. Вирок виконано 24 жовтня 1937 р.

Яскрава постать серед плеяди розробників українського правопису – це *Агатангел Юхимович Кримський*¹⁰, за походженням – кримський татарин,

---

⁸ *Синявський Олекса. Коротка історія українського правопису // Культура укр. слова. 1931. С. 93-112.*

⁹ *Шевельов Ю. Покоління двадцятих років в українському мовознавстві // Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців. К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія». 2002. С. 16.*

¹⁰ *Кримський Агатангел. Про правописну конференцію // "Зап. ВУАН". 1927 р., т. XII, с. 357-364; Нарис історії українського правопису // "Зап. ВУАН". 1929. т. XXV. С. 175-186. Кримський Агатангел. Українська мова, звідки вона взялася і як розвивалася (1922, С. 252–283).*

творець Української Академії наук, директор Інституту української наукової мови¹¹, знавець понад шістдесят мов, і всіх діалектних особливостей української мови, найвидатніший орієнталіст (сходознавство) в історії світової філологічної науки. З 1929 р. Кримського почали переслідувати, позбавляти посад. У 1930-х рр. Кримський був практично усунений від науково-викладацької роботи в академічних установах України. 20 липня 1941 р. Кримського заарештовано співробітниками НКВС, звинувачено в антирадянській націоналістичній діяльності й ув'язнено в одній із тюрем НКВС у Кустанай (нині — Костанай, Казахстан). 25 січня 1942 р. Агатангел Кримський помер у лазареті Кустанайської загальної тюрми № 7.

Мовознавча робота А. Кримського поглибила знання з історії виникнення і розвитку багатьох явищ української мови: перший почав публікацію групи актових документів як пам'яток української мови, а не документів узагалі; зробив вагомий внесок у розгляд явищ української історичної фонетики; довів, що фонетична система літературної мови повинна цілком ґрунтуватися на народній, власне, на наддніпрянській основі; запропонував назви відмінків – називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний – які зразу ж почали витісняти всі інші наявні до того в граматичній літературі назви, згодом вони стали нормативними¹²

Обґрунтовуючи внесок дослідників у творення українського правопису, назвемо учасників конференції з обговорення проєкту правопису (Харківський правопис) у травні-червні 1927 р.^{13 14}. Сорок учених і практиків

---

¹¹ До 1918 р. українська мова не вживалася в сфері науки; Укладання термінологічних словників стало одним з головних завдань Інституту. До 1926 р. було підготовлено 37 термінологічних словників – з геології, хімії, математики, педагогіки, психології тощо

¹² **Петькун С. М.** Феномен української мови у творчій спадщині А. Ю. Кримського: Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук: 09.00.12 – українознавство (філософія). Київ 2009. 24 с.

¹³ За постановою РНК УСРР з 23 липня 1925 р. організована при НЕО Державна Комісія для впорядкування українського правопису виробила проєкт українського

із 55 учасників конференції пізніше були репресовані радянською владою.
Згадаємо їх поіменно:

1. Олександр Бадан, журналіст-комуніст (Закарпаття). Репресований 1933 року.
2. Іван Бойків О., лінгвіст, педагог, співробітник Інституту мовознавства. Помер 1932 року.
3. Петро Бузук, лінгвіст, професор (Бессарабія), директор Інституту мовознавства Білор. АН. Репресований 1934 р. Розстріляний 1938 року.
4. Леонід Булаховський, мовознавець, професор (Харків). Редактор правопису 1946 р. Помер 1961 року.
5. Зиновій Висоцький (псевдо *Степовий*), журналіст, (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.). 1935—36 засуджений до розстрілу спецколегією Харківського облсуду.
6. Остап Вишня, письменник (Полтавщина). Репресований 1933 р. Звільнений 1943 року.

правопису, що в його основу, згідно з тою ж постановою РНК, взято "Найголовніші правила українського правопису", прийняті Всеукраїнською Академією Наук 17.V 1919 р., 12.VII та 29.XI 1920 р., затверджені Народнім Комісаром Освіти 1921 року. Проект правопису розглянула Всеукраїнська Правописна конференція з 26.V до 6.VI 1927 р. і, з її доручення, зредагувала його Президія Державної Комісії для впорядкування українського правопису. За доповіддю Наркомосу РНК постановою з 4 вересня 1928 року визнала, що зазначений державний правопис мусить набути загальнообов'язкової чинності. Отже, на підставі постанови РНК з 4 вересня 1928 р. (протокол засідання РНК ч. 43, п. 7) ухвалюю: Вищезазначений „Український Правопис" затвердити. Народній Комісар Освіти Микола Скрипник Харків, 6 вересня 1928 р. – Режим доступу: https://ukrainskatova.com/publ/kljasichnij_pravopis/60

¹⁴ *Опубліковані архівні джерела, знайдені в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, розкривають змістову складову діяльності правописної Конференції 1927 р. і розповідають про її учасників (Див.: Вакуленко Максим Важлива подробиця історії українського правопису. – Режим доступу: http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/10/22/153125/view_print/)*

7. Євген Костянтинович Волошин, викладач української мови та літератури у київських ВНЗ та на курсах українізації (Київ). Заарештований за справою СБУ і 9 місяців перебував під слідством. Після звільнення до грудня 1934 жив у Києві, після вбивства Кірова виїхав до Самарканда. Подальша доля невідома.
8. Микола Вороний, письменник, перекладач (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.). Репресований 1934 р. Розстріляний 1938 р.
9. Всеволод Ганцов, мовознавець (Чернігів). Репресований за справою СБУ 1929—1946 рр. Повторно 1949—1956 рр. Помер 1979 року.
10. Микола Гладкий, біолог (Чернігівщина). Редактор мови в газеті «Пролетарська Правда». Заарештований 1930 р., 1931 р. звільнений з обмеженням місць проживання. Помер 1947 року у Красноярську.
11. Гладкий Петро Дмитрович, учитель (Чернігівщина). Незакінчена вища освіта. Близький до школи В. Ганцова. Заарештований 1937 р., розстріляний.
12. Григорій Голоскевич, мовознавець (Поділля). Учень Олексія Шахматова, автор Правописного словника. Репресований за справою СБУ 1929 р., наклав на себе руки у Тобольську 1935 р.
13. Микола Грунський, славіст, професор (Харківщина). У 40-х старший науковий співробітник Інституту мовознавства. Помер 1951 р.
14. Василь Дем'янчук, мовознавець (Західна Україна). Репресований 1938 р., розстріляний у Медвеж'єгорську, Карелія.
15. Петро Дятлів, журналіст (Чернігівщина). Репресований у 1930-х.
16. Майк Йогансен, письменник, мовознавець (Харків). Проект латинізації українського письма. Репресований, розстріляний 1937 р. на засланні.
17. Михайло Калинович, мовознавець, професор (Поділля). Керівник Інституту мовознавства 1937—41 рр. 1939—1944 був головою Відділення

суспільних наук АН УРСР. Головний редактор словника 1948 р. Помер 1949 р.

18. Євген Касьяненко, журналіст-комуніст, перекладач з німецької мови (Полтавщина). Репресований у 1930-х.

19. Варфоломій Кириленко, учитель (Чернігівщина). 1942-го вивезено на примусові роботи до Німеччини. Помер 1965 р. у Канаді.

20. Кондрашенко С. О., педагог (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.).

21. Агатангел Кримський, академік (Волинь). Орієталіст, історик української мови, редактор Академічного словника (1924). Репресований 1941 р. Помер 1942 р., у м. Кустанай.

22. Іван Ліщина-Мартиненко, викладач, архівіст (Полтавщина). 10 вересня 1929 р. заарештований, засуджений на 10 років таборів, Біломорканал.

23. Юрій Мазуренко, юрист (Донеччина), професор Харківського інституту народного господарства. Репресований 1934 р.

24. Олександр Мізерницький, педагог (Холмщина). У 1925 голова профспілки робітників освіти РОБОС. Репресований 1934 р.

25. Мороз В. Б., педагог (Буковина).

26. Андрій Музичка, літературознавець, професор (Західна Україна). Репресований у 1930-х. Висланий до РСФСР.

27. Мусій М. І., учитель (Західна Україна).

28. Микола Наконечний, мовознавець (Полтавщина). Співавтор фразеологічного словника 1959 р. Розробник основ української літературної вимови. Помер 1981 р.

29. Кость Німчинов, мовознавець (Харківщина). Репресований 1937 р. подальша доля невідома.
30. Сергій Пилипенко, журналіст (Київ). Директор Інституту літератури в Харкові. Репресований 1933 р.
31. Микола Плевако, літературознавець, професор (Харківщина). Засланий до Казахстану 1938 р., де помер за нез'ясованих обставин.
32. Попів Олександр І., професор (Харківщина). Педагог та церковний діяч. Заарештований 1933 р, випущений 1939 р. Після війни в еміграції.
33. Антон Приходько, юрист, політичний діяч (Кубань). Заступник наркома освіти. Репресований у 1930-х.
34. Рахинський Володимир Т., викладач (Чернігівщина). директор педагогічних курсів.
35. Андрій Пісоцький (Річицький), літератор (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.). Редактор українського видання «Капітал» Маркса. Репресований у 1930-х за звинуваченням у «перевиконанні хлібозаготівель».
36. Степан Рудницький, географ (Перемишль). Приїхав на запрошення уряду УРСР 1927 року. Засланий на Соловки у 1930-х. Доля невідома.
37. Савицький П. М., педагог (Західна Україна).
38. Іларіон Свенціцький, філолог, мистецтвознавець (Західна Україна). Помер 1956 р.
39. Тадей Секунда, інженер-механік, перекладач (Західна Україна). Репресований у кін. 1930-х.
40. Олекса Синявський, мовознавець, професор (Таврія). Репресований 1934 р. Розстріляний 1937 р.

41. Василь Сімович¹⁵, мовознавець, професор (Західна Україна). Помер 1944 р.
42. Микола Скрипник, ідеолог українізації в Україні (1920—1930-х) (Донбас). Наклав на себе руки 1933 р.
43. Іван Соколянський, дефектолог, професор (Кубань). Заарештований 1934 р., реабілітований, з 1939 р. у Москві. Помер 1960 р.
44. Солодкий Н. Л., учитель (Херсонщина). 1933 р. закінчив Херсонський педагогічний інститут, завідувач кафедри української мови у Запоріжжі. Репресований 1937 р. Помер у тюрмі.
45. Кирило Студинський, літературознавець, академік (Західна Україна). Депутат Верховної Ради УРСР з 1939 р. Помер за нез'ясованих обставин під час евакуації зі Львова 1941 р.
46. Микола Сулима, педагог, професор (Харківщина). Працював у Кримському педагогічному інституті. Репресований після 1935 р. за «український буржуазний націоналізм у синтаксисі». Відбував ув'язнення у Карагандинській області Казахстану. На початку 1950-х рр. на поселенні в м. Ухта (Комі). Подальша доля невідома.
47. Євген Тимченко, мовознавець, професор (Полтава). Засланий 1937 р. З 1944 р. старший науковий співробітник Інституту мовознавства. Помер 1948 р.
48. Борис Ткаченко, мовознавець (Харківщина). Учень Леоніда Булаховського й Олекси Синявського. Репресований 1937 р. Розстріляний.
49. Ткаченко Г. В., учитель (Київщина).
50. Василь Чапленко, мовознавець, письменник (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.). З 1945 р. в еміграції.

---

¹⁵ Див.: Реферат проф. В. Сімовича про діяльність правописної конференції в Харкові. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/68978>

51. Яків Чепіга-Зеленкевич, професор, педагог (Херсонщина). Помер на засланні 1938 р.

52. Микола Чернявський, письменник (Дніпропетровщина – нині Січеславська обл.). Репресований у 1930-х. Помер 1948 р.

53. Шумлянський Федір Михайлович, професор (Поділля). З 1932 р. професор Білгородського педагогічного інституту, 1933—39 рр. завідувач кафедри російської мови та літератури Тамбовського педагогічного інституту. Після 1939 р. професор Одеського університету. Помер 1980 р.

54. Володимир Щепотьєв, етнограф, історик літератури (Полтава). Засуджений за справою СВУ¹⁶, засланий на три роки. Після повернення 1937 р. репресований.

55. Володимир Ярошенко, мовознавець (Полтавщина). Учень Олексія Шахматова. Репресований 1934 р. У 1944—57 на педагогічній роботі. Помер 1957 р.

Аналіз історичних джерел та розвідок сучасних дослідників проблеми українського правопису¹⁷ дозволяє сформулювати кілька основних тез:

---

¹⁶ *Процес Спілки визволення України (СВУ) — показова справа, сфабрикована Об'єднаним державним політичним управлінням, ОДПУ Української РСР наприкінці 1920-тих рр., яка викривала вигадану антирадянську організацію серед української наукової та церковної інтелігенції. Мета — дискредитація провідних діячів української культури та громадського життя в рамках централізованої політики геноциду української нації, здійсненого урядом СРСР у 1932–1933 рр. Процес відбувся над 45 керівниками і головними діячами так званої СВУ, у будівлі Столичного оперного театру у Харкові від 9 березня до 19 квітня 1930. Всього до судового процесу 1930 р. залучено 474 осіб, при чому засуджено до розстрілу — 15, до концтаборів — 192, вислані за межі України — 87, засуджені умовно — 3, звільнені від покарання — 124 особи (https://uk.wikipedia.org/wiki/Процес_Спілки_визволення_України).*

¹⁷ *Сучасні дослідники проблеми: Русанівський Віталій. Стосунок «проєкту» до реального українського правопису [Мовознавство, 2002, № 6] <http://litopys.org.ua/rizne/rusan.htm> (Академік В.Русанівський – редактор "Українського правопису"-2003)4 Вихованець Іван. Ненаукові пристрасті навколо українського правопису // Українська мова. 2004. № 2. <https://r2u.org.ua/node/145>; Німчук Василь. Історія українського правопису: XVI — XX століття. хрестоматія. К. 2004. 584 с.; Данильчук Дмитро. Український правопис: Роздоріжжя і дороговкази. К. 2013; Блог*

1. Попри лінгвоцид української мови 17-20 ст. Український правопис відбувався і формувався.
2. Український правопис — система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі (*парадигма українського мовознавства*)
3. Український правопис (чинний) базується на чотирьох принципах: фонетичному, морфологічному, історичному (традиційному), смислового.
4. В основі сучасного правопису – принцип фонетичний (фонемний).
5. Проект Українського правопису – принцип етимологічний (Максимовича). *Система Максимовича, «максимівчівка»* — система українського правопису на етимологічних принципах, запропонована 1827 першим ректором Київського університету Михайлом Максимовичем. У Східній Україні практично не застосовувалась. Була сприйнята в Галичині на «Соборі руських учених» у жовтні 1848. На Закарпатті створена на основі максимовичівки система Панькевича вживалась з 1920-х до 1940-х рр. Головний принцип цієї системи — збереження *традиційного написання, але з позначенням умовними знаками зміненої вимови.*
6. Проект Українського правопису – *соборний*¹⁸.
7. Проект повертає наш правопис до його національних засад.

професора Пономарева: чому триває "правописна війна"?
https://www.bbc.com/ukrainian/mobile/blogs/2013/12/131209_ponomariv_blog3_ko.shtml;
Шевчук Юрій. Кілька присутніх зауваг щодо нового проекту українського правопису. -
<https://www.radiosvoboda.org/a/29461384.html>

¹⁸ **Соборність** як морально-філософський і соціальний принцип, фундаментальними положеннями якого є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального і загального, взаємне духовне збагачення і розвиток; Соборність — вселенськість, всеєдність. Одна з ознак християнської церкви, затверджена на II Вселенському соборі у Символі віри. -
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Соборність>)

У культурологічній частині дослідження проблеми розкриємо Український правопис (*особливе*) в *одиночному* (українська культура) та в *загальному* (світова культура) через періоди розвитку Українського правопису (табл. 1).

Дослідники по-різному визначають періоди розвитку українського правопису. Так, Василь Німчук у передньому слові до видання: *Історія українського правопису: XVI — XX століття*¹⁹. окреслює у понад тисячолітній історії української орфографії три етапи: «I. Давньоукраїнський (X — XIV ст.). II. Староукраїнський (остання чверть XIV — XVIII ст.). III. Новоукраїнський (XIX — XXI ст.).

Давньоукраїнський орфографічний узус формувався під впливом старослов'янського правопису, що прийшов в Україну разом із конфесійною літературою після офіційного введення християнства в Київській державі у кінці X ст. Але наприкінці XI ст. навіть у церковному письменстві, не кажучи вже про світське (зокрема ділове), сформувався східнослов'янський орфографічний узус, який відбивав особливості живомовної звукової системи.

У староукраїнському етапі визначаються два періоди. Перший охоплює XV — XVI ст. — час так званого другого південнослов'янського (болгарського) орфографічного впливу — застосування правил, вироблених у болгарському місті Тирнові книжниками на чолі з патріархом Євтимієм (Тирновським). Цього впливу зазнало головним чином конфесійне письменство; сфер світської літератури, зокрема ділових паперів, він торкнувся мало. Правила тирновської школи частково відбиті в орфографії, яку спробував нормалізувати у праці «Грамматика словенска» (1596) український філолог Л. Зизаній.

---

¹⁹ **Німчук Василь.** *Історія українського правопису: XVI — XX століття. Хрестоматія.* — Київ: Наукова думка, 2004. — 584 с.

Другий період в історії староукраїнської орфографії позначений національною самобутністю. Наш видатний письменник і лінгвіст М. Смотрицький у книжці "Грамматіки славенскиА правилноє Свнтагма", надрукованій 1619 р., у розділі "Ω орфографіи" вперше подав докладні правила правопису, що ґрунтуються на староукраїнському (багато в чому й ширшому — східнослов'янському) узусі. Так, наприклад, він увів у наш алфавіт букву *г*. Норми М. Смотрицького, опрацьовані детально й на великому матеріалі, в церковній сфері набули визнання в усіх слов'янських народів, які користувалися церковнослов'янською мовою. З невеликими модифікаціями вони й нині чинні в богослужбовій сфері слов'ян там, де в літургію не введено живих національних мов. Важливо підкреслити, все з орфографії М. Смотрицького, що відповідало живому мовленню, використовувано і в українському світському письменстві до початку ХІХ ст., а на деяких теренах (наприклад у Закарпатті) — аж до середини ХІХ ст.

Найскладніший етап в історії українського правопису — новоукраїнський, який рясніє різними орфографічними спробами, системами та втручанням державних чинників у, здавалося б, суто філологічні справи. Етнічна культура українців, у тому числі й нова українська літературна мова, формувалася в умовах бездержавності українського народу та перебування його під владою кількох чужих держав. До того ж у царській Росії, до складу якої входило понад 2/3 українських земель, українську мову офіційно трактували як діалект російської, а не як окрему мову, тому й українське друковане слово обмежували, шкіль з українською мовою навчання не існувало. Але саме тут почав формуватися сучасний український правопис, з'явилася перша друкована праця нової української лінгвістики — «Грамматика Малороссійскаго нарѣчія» (СПб., 1818) О. Павловського²⁰.

---

²⁰ *Німчук Василь. Історія українського правопису: ХVІ — ХХ століття. Хрестоматія. Київ: Наукова думка, 2004. С. 2.*

Для деталізації розвитку українського правопису в українській та в світовій культурі запропоновану вищу періодизацію конкретизуємо через такі періоди: перший період (XI–XVI ст.); другий період (XVI–XVII ст.); третій період (XVII – початок XIX ст.); четвертий (з першої чверті XIX ст. – дотепер)²¹

Перший період (XI–XVI ст.) пов'язаний з пристосованою до особливостей староукраїнської мови орфографічною традицією відомих просвітників та проповідників християнства Кирила й Мефодія. Сучасний український алфавіт – це видозмінена давня слов'янська азбука, яку називають кирилицею. Кирилиця лягла в основу болгарського, македонського, українського, російського, білоруського та сербського письма. У Київській Русі ця азбука особливо поширилася після офіційного прийняття християнства в 988 р. Кириличний алфавіт складався із 43-х літер, що мали словесні назви. За тисячолітнє існування кирилиці в український алфавіт уведено лише кілька додаткових літер – й, ї, г, є. Сучасна українська кирилиця проти первісної кириличної системи змінила звукову вартість літер г (укр. [h], а не [g]), є (укр. [je], а не [e]), и (укр. звук високосереднього підняття, а не [j]), щ (укр. [шч], а не [шт]), ь (знак м'якшення, а не короткий голосний переднього ряду). Буква ї, хоч і відома з літописних пам'яток давніх часів як позначення звука [i], у сучасному алфавітному значенні вживається з кінця XIX ст. Літери ю, я графічно видозмінені букви (юс малий) і (юс великий), тому їх не вважають новими. У зв'язку з тим, що в кириличній азбуці було вісім грецьких літер, які не відповідали звуковому складові української мови, їх вилучено з алфавіту. Це літери – омега, ксі, пси, фіта, іжиця. Літери з (земля) і S(зело) передавали один звук, тому залишилася тільки одна літера. Зайвими в українській графіці виявилися літери (єр (йор)) і (єри (йори)). Пізніше замість довгих назв літер були прийняті сучасні – короткі: «а», «бе», «ве» тощо .

---

²¹ *Мирошниченко Д. Є., Плоха В. Л. Етапи становлення українського правопису. – Режим доступу: https://donnaba.edu.ua/journal/images/2016-4/2016-04_37-41.pdf*

Другий період (XVI–XVII ст.) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південнослов'янської орфографії. Мова, як організм живий, невпинно росла й змінювалася, тоді як правопис лишався незмінним. А це досить скоро витворило разючу між ними незгідність, особливо через те, що кожна слов'янська Церква відповідно дбала про більше наближення церковної мови до розуміння народу. Частина давніх звуків з часом скасовано, а між тим їхні букви ще лишалися на письмі, наприклад, юс великий, юс малий, ъ, ѣ, и, с (зіло). Потрібно було робити правописну реформу, бо цього вимагало живе життя, і таку реформу й зробив перший митрополит Тирновський Євфимій у Болгарії, в половині XIV ст. Євфиміїв правопис прийшов в Україні міцно закорінився аж до початку XVII ст. Але правопис Євфимія був місцевий, болгарський. Штучно пристосований до українського письменства, він заглушував нам свої рідні ознаки. Наприклад, цей правопис наказав писати ѣ замість ѣ в кінці слова, вживав таких форм, як твоа, всеа, святаа і т. ін., вживав юс великий замість ѣ, я, о й т. п., ставив значки наголосу на початку й кінці слова²².

Третій період (XVII – початок XIX ст.) започатковано виданою 1619 р. «Граматикою» українського мовознавця, письменника, церковного діяча й просвітника Мелетія Смотрицького. Окреслимо новаторство Мелетія Смотрицького (1619)²³:

– Першим дав **повний курс церковнослов'янської мови** в прийнятих тоді частинах: орфографія, етимологія (тобто морфологія), синтаксис, просодія. У розділі про орфографію в давнину давали й опис фонетики та орфоепії.

– Ввів нову літеру на позначення дзвінкого проривного задньоязикового приголосного — **ѣ**, узаконив вживання букви **ѣ**.

---

²² **Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)**. *Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. С. Тимошик. К. : Наша культура і наука, 2001. С. 213.*

²³ **Мелетій Смотрицький**. *Українська мова. Енциклопедія. – Ізборник. – Режим доступу: litopys.org.ua/ukrmoval/um96.htm*

- Встановив **правила вживання літер** на позначення голосних і приголосних, вживання великої букви, розділових знаків, правила переносу тощо. Багато з його правил орфографії та пунктуації зберігають чинність у сучасній українській літературній мові.
- Виділив **вісім частин мови: ім'я, містоименіє, глагол, причастіє, нарчіє, предлог, союз, междометіє**. Як частину мови «междометіє» в українському мовознавстві визначив **уперше**, вийнявши з переліку й опису частин мови невластивий слов'янській системі артикль. Йому належить і термін «междометіє».
- Першим виділив як **категорію дієприслівник**, названий ним «дієпричастієм».
- Відкрив у слов'янській відміні **місцевий відмінок**, який назвав «сказательний падеж».
- Іменники поділив **на п'ять «склоненій»-відмін**, котрі в основних рисах у шкільних граматиках зберігаються донині.
- Вперше **описав відмінювання прикметників і числівників**.
- Запропонований ним принцип поділу дієслів **на дієвідміни зберігся у східнослов'янських граматиках і в наш час**.
- Першим дав докладний **опис розрядів незмінних частин мови й вигуків**, виклав **синтаксис** церковнослов'янської мови.
- Збагатив слов'янську мовознавчу термінологію.
- Описана М. Смотрицьким морфологічна система близька до старослов'янської пізнього періоду, але в ній є певна кількість українських елементів.

Четвертий період починається з першої чверті XIX ст., коли відбувалося формування нової української літературної мови на народній основі. Від часу написання «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. до 1905 р. було запропоновано до 50-ти різних орфографічних систем.

Отож, серед українських правописних систем найвідомішими стали:

- Правопис "Граматики малоросійського наріччя" Олексія Павловського 1818 року, в якій була запроваджена літера "і".
- "Максимовичівка", створена 1827 року першим ректором Київського університету Михайлом Максимовичем на етимологічних принципах ("ѣ" читалось як таке, пом'якшує "і", "ѡ" та "ѣ" - як "і").
- Система правопису, використана при виданні "Русалки Дністрової" 1837 року Маркіяном Шашкевичем, Іваном Вагилевичем і Яковом

Головацьким, які зокрема стали вживати літеру "є" та буквосполучення "йо", "ьо", а також "ў" на позначення "у" короткого.

– "Кулішівка" створена наприкінці 1850-х Пантелеймоном Кулішем "з метою полегшити науку грамоти для людей, яким ніколи довго вчитися".

– Микола Гатцук видав у Москві свій буквар «Українська абетка» (1861), у якому серед інших нововведень запропонував "м'яку зупинку" – апостроф.

– Правопис «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства» (1873), співавторами якого були Павло Житецький та Костянтин Михальчук. Вони внесли деякі зміни до "кулішівки", зокрема літеру "і", та перестали вживати твердий знак.

– Михайло Драгоманів запропонував і використовував (а разом з ним і низка радикалів, в т.ч. і молодий Іван Франко) свій правопис, званий "драгоманівкою"; в ньому на позначення "й" на сербо-хорватський манер введено "j", нема літер "я" (натомість "ѣа" чи "ѣа"), "ю" (= "ѣу" чи "ѣу"), "є" (= "ѣу" чи "ѣу"), "щ" (= "щч").

– "Желехівку" створив на основі гражданського шрифту й фонетичної орфографії професор руської (української) мови Станиславівської гімназії Євген Желехівський (1844–1885). Він у 1882–1885 рр. уклав «Малорусько-німецький словар», у якому використав фонетичний правопис, запровадив апостроф, літеру "t" та пом'якшене "л" (кляса, клюб); для вирізнення характерного українського "і", що не пом'якшує попередню приголосну було – за аналогією з "я"="ѣа"/"ѣа", "ю" = "ѣу"/"ѣу", "є"="ѣе"/"ѣе" – запроваджено "і"="ѣі"/"ѣі". "Желехівка", яка тепер візуально сприймається надмірністю літери "і", використовувалась українцями Галичини та Буковини до 1920-х рр. і була затверджена австрійським урядом для офіційного вжитку в шкільному навчанні.

– "Грінчевичівка" – правопис "Словаря української мови" Бориса Грінченка, який був виданий в Києві у 1907 р. "Правопис цього Словника був прийнятий по всіх українських редакціях та виданнях. Ось цей правопис, як вислід збірної праці письменників всього XIX століття й усього українського

народу, і запанував в Україні, і держиться в нас аж до сьогодні", – писав Іван Огієнко у своїй "Історії української мови".

– У 1918–1919 рр. питання правопису вирішувалися вже на державному рівні міністерствами освіти УНР та гетьманської Української держави й новоствореною Всеукраїнською академією наук (ВУАН). Була створена Правописна комісія з найвидатніших українських учених і педагогів, яку очолив професор Іван Огієнко, який був також міністром освіти в уряді Директорії УНР. Саме він ухвалив 17 січня 1919 р. "Головніші правила українського правопису" для обов'язкового вжитку на всій території УНР.

– 20 лютого 1920 р., вже за більшовицької влади ВУАН знову переглянула ці "Правила" й ухвалила їх до загального вжитку з деякими доповненнями. Народний комісаріат освіти УСРР затвердив їх 1921 р. під назвою "Найголовніші правила українського правопису".

– В Галичині 1922 р. Наукове Товариство ім. Шевченка випустило нові "Правописні правила, прийняті Науковим Товариством імени Шевченка в Львові", які замінили поширену раніше "желехівку", зблизивши її до наддністрянського правопису.

Таблиця 1

Періоди розвитку Українського правопису (особливе) в одиничному (українська культура) та в загальному (світова культура)

<i>Періоди розвитку Українського правопису (особливе)</i>	<i>Особливості світової культури (загальне)</i>	<i>Особливості української культури (одиничне)</i>
Перший період (XI–XVI ст.) - пов'язаний з пристосованою до особливостей староукраїнської мови орографічною	«Зріле Середньовіччя» (XI—XIII ст.) та «пізнє Середньовіччя» (XIV—XVI ст.). Дві ключові відмітні ознаки: корпоративність і панівна роль релігії та церкви. Землеробна (аграрна) культура; власність феодала на землю й часткову	Українська культура: Культура Київської Русі; Українська культура після татаро-монгольської навали (друга половина XIII — XV століть); Національно-Визвольна війна 1648-1657 рр.

<p>традицією відомих просвітників та проповідників християнства Кирила й Мефодія. Кириличний алфавіт складався із 43-х літер, що мали словесні назви</p>	<p>власність на селянина; аграризація населення, його професіоналізація й жорстке соціальне розмежування («Який батько, такий син» — призвело до заборони змінювати соціальний стан людини).</p> <p>Лицарська культура; виникання університетів; середньовічна філософія; Тома Аквінський (1225—1274). П'єр Абеляр (1079—1142) протиставив тезу «розумію, щоб вірити», стверджуючи пріоритет розуму. Роджер Бекон (1214—11 червня 1294) відстоював важливість досвіду в отриманні знань.</p> <p>Візантійська імперія. Венеціанський карнавал. Мистецтво перехідності, в ньому змішані язичницькі та християнські мотиви.</p> <p>Поезія трубадурів.</p>	<p>Собор Бориса й Гліба (Чернігів) або Борисоглібський собор; Храм Св. вмч. Параскеви П'ятниці на Торгу; Софіївський собор; Золотоверхий Михайлівський собор;</p> <p>«Повість временних літ», літописи Київський (XI ст.); «Ізборник» князя Святослава Ярославовича Братства, Українське бароко (XVI—XVIII ст).</p>
<p>Другий період (XVI—XVII ст.) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південно-слов'янської орфографії</p>	<p>Досягненнями Високого Ренесансу була творчість титанів Відродження Леонардо да Вінчі (1452-1519 рр.), Рафаеля Санті (1483-1520 рр.) та Мікеланджело Буонаротті (1475-1564 рр.).</p> <p>Франсуа Рабле, який написав «Гаргантюа і Пантагрюель» (1532-1564).</p> <p>Уїльям Шекспір (1564—1616 рр.).</p> <p>Джованні Берніні (1598-1680</p>	<p>У 1596 р. у Бересті відбувся собор, який проголосив унію (союз) православної і католицької церков (Берестейська унія). Братства.</p> <p>У 1573 р. Федоров за допомогою меценатів створив у Львові друкарню, де роком пізніше надрукував знаменитий «Апостол». Повне видання Біблії церковнослов'янською мовою.</p>

	<p>рр.) колонад Собору Святого Петра та оформлення площі біля цього собору. Караваджіо (1573-1610 рр.), Дієго Веласкес (1599-1660 рр.), Рубенс (1577-1649 рр.), Ван Дейк (1599-1641 рр.), Рембрандт (1606-1669 рр.).</p>	<p>У XVI ст. і відмічається розквіт українського епосу («Маруся Богуславка», «Самійло Кішка», «Іван Богун», «Корсунська перемога», народний епос «Хмельницький та Барабаш».</p> <p>Полемічна література, Іван Вишенський. Дмитро Туптало створив різдвяну драму «Комедія на Різдво Христове», Симеон Полоцький — драму «Про Навуходоносора», Григорій Кониський — «Воскресіння мертвих».</p> <p>Перший в Україні університет – м. Львів (1661).</p>
<p>Третій період (XVII – початок XIX ст.) започатковано виданою 1619 р. «Граматикою» українського мовознавця, письменника, церковного діяча й просвітника Мелегія Смотрицького</p>	<p>XVII ст. – культура бароко (з італійської — дивний, химерний). XVIII ст. – Французька революція 1789–1793 рр. – початок Першої світової війни (1914). Гуманізм, раціоналізм, сцієнтизм (абсолютизував роль і можливості науки в житті суспільства), євроцентризм.</p> <p>Класицизм з його антифеодальним духом і пафосом республіканської громадянськості панував у культурі в революційні роки і перше десятиріччя XIX ст.</p> <p>Змішання різнорідних елементів — трагічного і комічного, пафосу й гумору, значного й незначного.</p>	<p>Друга половина XVII ст. — це період розквіту в українській літературі стилю бароко. Нові колегіуми, які були середніми навчальними закладами: Чернігівський (1700 р.), Харківський (1727 р.), Переяславський (1738 р.).</p> <p>Єзуїтські колегіуми — Луцький, Кам'янецький, Львівський, Перемишльський та ін.</p> <p>Києво-Могилянський колегіум (від 1632 р.). Творцями релігійно-філософської поезії були представники духівництва — Л. Баранович, В. Ясинський, Д. Туптало. С. Яворський, Ф.</p>

	Йоганн Вольфганг Гете, Фрідріх Шиллер.	Прокопович та ін. Климентій Зіновійв - перший український поет, який оспівав працю. Козацькі літописи. В1702 р. у Києві вийшов друком "Києво-Печерський патерик" із 40 гравюраами Леонтія Тарасевича. 1705 р. – у Києві поставлено першу історичну драму - твір Феофана Прокоповича «Володимир».
Четвертий період починається з першої чверті XIX ст., коли відбувалося формування нової української літературної мови на народній основі	Саме в цей період з'являється поняття «всесвітня література» Існувала діалектична єдність двох сторін літературного розвитку тієї доби: потяг до універсалізації, взаємозбагачення, становлення та виявлення національного начала. Олександр Грибоедов, Федір Тютчев, Олександр Пушкін, Михайло Лермонтов.	Від часу написання «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. До 1905 р. було запропоновано до 50-ти різних орфографічних систем. Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Тарас Шевченко.

У цій частині розвідки нагадаємо на тих основних змінах, які запропоновано в Українському правописі (проект 2018²⁴):

1. Новий український правопис дозволяє варіативність використання відповідних літер в чотирьох випадках.

²⁴ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/08/15/novoi-redaktsii-pravopisu.pdf>

2. Проект рекомендує писати «и» та «і» на початку слова перед приголосними «н» та «р». Тобто, обидва слова – індик та индик – згідно з новим правописом, будуть правильними.
3. Окремі дієслова й похідні від них іменники, вигуки, частки пропонують писати з літери «и». Скажімо, икавка, ич! Те ж саме стосуватиметься і деяких загальних та власних назв іншомовного походження, згідно з їхньою вимовою в цих мовах. Наприклад, Кім Чен Ин.
4. В узвичаєних в українській мові словах грецького походження з літерою «ф» новий правопис допускає варіантне написання літери «т». Скажімо, правильним вважатиметься написання кафедра та катедра, міф і міт, ефір та етер.
5. Так само можна буде на власний розсуд вирішувати, писати аудиторія чи авдиторія, аудієнція та авдієнція.
6. В офіційних документах варіативності не передбачено: там рекомендують писати перший з двох варіантів: «і», «ф» та «у».
7. В іншомовних іменах та прізвищах людей дозволяють вживати як «г», так і «ґ». Тобто, помилкою не буде написання слова Вергілій та Верґілій.
8. Згідно з новими правилами, в художніх текстах іменники третьої відміни на -ть, а також слова кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь у родовому й давальному відмінках можуть набувати як варіант закінчення -и: гідности, крови, незалежности.
9. У словах із латинським коренем -ject- рекомендують вживати літеру є: об'єкт, проєкт, проєкція.

10. Правопис пропонує писати разом слова з регулярно вживаним іншомовним компонентом: попмузика, пресконференція, віцепрем'єр, експрезидент. Окрім того, за новими правилами разом пропонують писати і слово топмодель.

11. Пів пропонують писати окремо із загальними та власними назвами у родовому відмінку однини: пів аркуша, пів Києва. Якщо ж «пів» становить з іменником єдине поняття і не виражає значення половини, то їх рекомендують писати разом: півмісяць, півострів.

12. Зміни можуть торкнутися і деяких власних назв, як то «запорожець» чи «фольксваген». Деякі назви продуктових товарів комісія з правопису радить писати без лапок і з маленької літери. Наприклад, кока-кола.

Чому мовознавці не можуть дійти якогось компромісу в правописі?
Відповідь чітко формулює дослідник Олександр Пономарів, який визначає, що причиною цього є базис, на якому стоять різні науковці: «одні мовознавці хочуть усунути наслідки більшовицької наруги з українського правопису, що сталася 1933 р.; їхні нечисленні опоненти досі не вийшли з радянської шинелі й обстоюють те, що нам нав'язали в добу зближення мов і правописів»²⁵.

Замість висновку. Попри невтомну репресивну наругу, яку спостерігаємо протягом XVII – XX ст., Український правопис завдяки велетням національного духу й українського слова був, є і буде. Наявний у суспільстві супротив редагуванню Українського правопису може бути обумовлено як ідеологічними орієнтирами, так і невіглаством. І саме за цих

---

²⁵ Блог професора Пономарева: чому триває "правописна війна"?
https://www.bbc.com/ukrainian/mobile/blogs/2013/12/131209_ponomariv_blog3_ko.shtml;

умов роль просвітництва, освіти та педагога набуває особливої ваги й значущості. Не забуваємо, пам'ятаємо серцем слова Тараса Шевченка²⁶:

Хіба самому написать
Таки посланіє до себе
Та все дочиста розказать,
Усе, що треба, що й не треба.
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого,
Та й ждять не маю од кого,
Бо вже б, здавалося, пора:
Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я «Кобзаря»,
А їм неначе рот зашило,
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене.
Не похвали собі, громадо! —
Без неї, може, обійдусь,—
А ради жду собі, поради!
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь!
Мені, було, аж серце мліло,—
Мій боже милий! як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? для чого?
За що я Україну люблю?
Чи варт вона огня святого?..
Бо хоч зостаріюсь зтого,
А ще не знаю, що роблю.
Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так на так,
Та іноді старий козак
Верзеться грішному, усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні!
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні.
Чи доля так оце зробила?
Чи мати богу не молилась,
Як понесла мене? Що я —
Неначе лютая змія
Розтоптана в степу здихає,

---

²⁶ *Григорій Грабович* у праці «Шевченко, якого не знаємо» (Режим доступу: chtyvo.org.ua/authors/Hrabovych_Hryhorii/Shevchenko_iakoho_ne_znaiemo/) називає вірш «Хіба самому написать» найкращим і мало дослідженим.

Захода сонця дожидає.
Отак-то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю,
А за що, єй-богу, не знаю!
А все-таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одинокий
(Бо, бачте, пари не найшов)
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже, не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько богу помолися,
А на громаду хоч наплюй!
Вона — капуста головата.
А втім, як знаєш, пане-брате,
Не дурень, сам собі міркуй.

[Перша половина 1849,
Косарал]